

vsebuje poleg manj zrelega spise, ki so z leti dozoreli do popolnosti. Moderni estet bo seveda hotel v knjigi tudi nekake arhitektonske ali vsaj miselne harmonije. Verjamem, da Finžgar zavedno kaj tega ni iskal. Pa je le knjiga enotna: uglašena v resonanci pisateljevega etosa in njegove tipično lepe osebnosti: venomer zopet se spovrača osrednji lik Finžgarjeve ljudske epike, tisti mirni, dobri, pametni in prizanesljivi naš kmetiški očanec, ki je v bistvu ali podoba Finžgarjevega rajnega očeta, ali pa njega samega, in sicer zdaj stari Gorenjec, sedaj župan Bolej, sedaj župnik Janez, sedaj čebelar Gropa, sedaj oče Šimen, ki je čudovito plastičen in kar klasično lep poleg Vórene, ki ga pozna Finžgar v tragičnem Primožu svoje Verige še enkrat in dognano polno.

Prehajam takó k podrobni oceni in sodim o Stari in novi hiši in o Dovolj pokore, da ste povesti, mimo Finžgarjeve zrele jezikovne (str. 53 lapsus: lizajočim plamenom) in tehnične rutine, zgledno tipični kolidarski svojega časa. Luč (Gorenjec, Strgarjevi) in senca (mladi Skočir, stari Poljak) sta prikazani naravno s kmetiško tipično, ne romantično dejavnostjo in brez slednje vsiljivo vzgojne tendence, fabulistično napeto, ne pa psihološko utemeljeno. Poizkus take psihološke analize je dal Finžgar v Skopuhovi smrti, ki je bila sprva natisnjena ob neumljivo nesoglasujoči klišejski podobi. To troje v knjigi bi nazval s Finžgarjem samim za »zgodbe«, to se pravi, za dobro in zrelo ljudsko branje brez umetniške ambicije. Pristno našo umetnost in morda nekaj najlepšega sploh, kar je Finžgar ustvaril, pa je stopnjema zbranega v naslednjih spisih te knjige: v preprosto zasnovanih, zató pa neskončno nazornih in prepričujočih, našim šolskim čitankam kar ponujajočih se črtah Življenja in smrti Mohorjeve knjige, v tragikomični, zgledno realistični, z narodnim humorjem presoljeni Konjička bom kupil, v problematično močni, novelsko trpko stisnjeni in vzgojno prikrojeni, motivno izvirni o Belem ženinu in zlasti v klasični dovršenosti, tu že v tretje založenih Stricev. Ti »strici« s svojim očetom Šimnom, so sploh najtoplejši spis Finžgarjev, so oblikovno in vsebinsko izbrušena dragotina, preprosti v svoji plastični apriornosti in polni liki, kakor da so izklesani. Če mi je biló ob katerikoli naši ali tuji umetnini žal, da se konča prehitro, da ni daljša, mi je biló takó ob Stricih. To pa zato, ker imam vtis, da je Finžgar tukaj mimo svojega »petelina«, mimo prisrčno altruistično lirične o »vsakdanjem kruhu«, mimo »Ančke« in podobnega spregovoril ne le kot izučen pisatelj realist, ki pozna življenje, marveč kot pesnik, ki ga je do dna občutil. »Strici« so izraz Finžgarjeve ljubezni, njegovega najvišjega erosa, ki mu je vsebina: v Bogu za slovensko dušo.

Finžgarjeve Kmetske zgodbe in povesti so potemtakem dobra, veljavna in prava naša knjiga.

Dr. I. Pregelj

Univ. prof. dr. inž. Milan Vidmar: **Moj pogled na svet.** V Ljubljani 1935, str. XII + 347.

Naš svetovno znani elektrotehnik in šahist nam je s tem delom podaril čisto svojevrstno in v vsakem oziru silno zanimivo knjigo. Bereš jo kakor napeto pisan roman in je ne moreš prej odložiti, dokler nisi pri koncu. Od obiska pri samem sebi nas popelje v vseirski prostor treh dimenzij, skozi

zakrivljeni prostor do četrte dimenzije. Na tej poti ga zapusti Bog (5), vse se mu skrivi, vse mu postane relativno. »Čas, vzročnost, naravni zakoni, tri dimenzije, prostor — to so same varljive stvari« (35). Evklid in Newton, Kant in Laplace se morata umakniti Einsteinu, Broglieju, Riemannu, Jeansu in drugim. V vsem vesoljstvu: mikro- in makrokozmosu nam zija nasproti neizmerna praznina. Resničnost je sama praznina (66). Materija je manj ko nič (65). »Meter ni več meter. Tudi v istem svetu ne« (72). »Če bi te Bog v snu prenesel na elektron, bi se v snu zbudil na novi zemlji. Prav nič bi ne vedel, da si neizmerno manjši nego si bil (75). Vesoljstvo se razblinja v megle, dim. »Bog si je prižgal cigareto — brez posebnega namena« (82). »Čudovite so božje megle...« »Prvi zamah Stvarnikove roke« (88). »Od pramegle do oblaka nanizaš vseh sedem dni, ki jih je Stvarnik porabil za svet« (90). Zgubljaš se v svet fantazij in si pomagaš s prisposodobami. »Ves naš ogromni svet je krompir, ki ima štiri dimenzije. Ti si pa nož, ki reže vanj« (35). Svet je knjiga, človek je črviček, ki se je zaglodal vanjo (36), svet je nepojmljivo velik film (57), rimske ceste so dinarski kovanci, ki jih je Bog na milijone razmetal po praznini (86). Narava je nekakšna ruletna banka (125). Monte Carlo nam odkriva skrivnost naključja in metafiziko vraž (122): v malem je vse nezanesljivo, točno v velikem (124). Razum igra proti hazardu veliko partijo na življenje in smrt (141). Upa, da bo kmalu razbijal atomovo jedro (153), kozmični žarki so priča, da nekje v vsemirju razbija Stvarnik snov v žarke« (154). In ta snov? Je »luknja v veliki praznini« (65). Ta luknja v praznini niha in se giblje. Prostrano vsemirje je vse zajeto v nihanje, gibanje, valovanje (166). Nihajo rimske ceste, sonca, planeti in sateliti, nihajo fotoni in kvanti, svetloba, toplota, zvoki in življenje. »Tudi človeštvo niha« (169), in »verjetnost niha« (200). »Vsemirje je ogromna ura« (170). Človeštvo pa kakor reka (262), ki potuje proti morju v smrt (263). »Pa nas bo veliko solnce zopet dvignilo v oblak« (263). »V novo življenje«, »V novo inkarnacijo (263)? »Vsak zaveden človek si želi duhovnega življenja po smrti. Še bolj bi ga seveda mikala nova inkarnacija« (264) ... itd.

Knjiga je polna duhovitosti, krilatic, dovtipov, v zares krasnem in prijetnem slogu se mešata nežna lirika in meglena fantazija s trpkim cinizmom in ponosom. »Smej se« Jeansu, smej se Vidmarju, toda dovoli, da se tudi on smeji gravitacijski sili (26) in tebi, ki veruješ vanjo! Največji nasprotniki: ateizem (325 sl.) in teizem (4, 170), materializem in spiritualizem (154, 264 sl.) — vsi pridejo pri njem vsaj deloma na svoj račun. V uvodu sam daje pojasnilo in sodbo o takem gledanju na svet: »Inteligent, ki živi brez vere, se rad čuti vzvišenega nad Bogu vdanim sosedom. Njegov pogled na svet pa je skoraj vedno megljen, neurejen in tako pomanjkljiv, da ga mora neprestano krpati s cinizmom« (X). »Borba upornega duha zametuje Boga (92) in vendar mu je vprav religija oni činitelj, ki neti človeško domišljavost (269), vera v božji začetek prikrita kapitulacija razuma, hkrati pa mu je ista vera živo samoljublje (91). Sprava z Bogom mu je »edina tolažba«, ki mu »donaša mir« (92) in vendar je »pod krasnim poletnim nebom, v vročem silnem solncu, v bujni visoki travi, sredi najlepšega sveta, ob daljnem zvonjenju« pokopaval ta mir in »smisel življenja« (5). Vidmarju je »morala nepotreben dodatek«, v svojem

najglobljem dnu vidi egoizem (328). Zato pa pravilno zaključuje: »Kreposten nisem, zaslug nimam« (328). »Prepričan je« tudi, da je Bog — če je — večji, lepši, veličastnejši od Boga katol. moralistov (329), »ki dobro plačuje in hudo kaznuje« (328). In vendar v isti knjigi sam priznava: »Kajpada če bi gledal name živ Bog, ki bi ocenjeval moje delo, ki bi tehtal moj trud, moje napore, ki bi me sodil, potem, da, potem bi življenje imelo smisel. Tako pa — — —« (4). Odkod ta nelogičnost, protislovje? »Krivo je temu pač, ker se nikdar v življenju nisem jasno zavedal svojega dela, svojega razmišljanja, svoje biti. Živel sem kakor v snu in leta so mi potekala, kakor da niso moja, kakor da me ne marajo« (4). Dostaviti je treba: — in ker se nikdar ni jasno zavedel, da je Bog krščanskih moralistov in teologov enak ali vsaj mnogo bližji Bogu, ki ga Vidmar še vedno (328) išče, »če prodira v naravo, če študira fiziko in metafiziko« (4), nego oni Bog, ki ga je kot štirinajstletnega fanta »ob daljnem zvonjenju« zapustil. »Na zadnje imajo pa vendar ti prokl... teologi prav« (7)! Pač zato, ker »če učeno razpravljaš o smislu življenja, o vlogi človeka v tem svetu, o pomenu človeškega razmišljanja in spoznavanja, razpravljaš vendarle o Bogu. To zadnje resnico zakrivaš lahko z besedami, izbrisal je ne boš« (4).

Vzročnosti in naravnih zakonov ne priznava (128 sl.) in vendar pravi, da »nekoč je nekdo navil svetovno uro (170), da je svet brez duha slep (134), da je duh tisti, ki bo »ubil smrt«, »obrnil vsemirje v novo smer« (135), in kako je mogoče, da vladajo v velikih svetovih zakoni, red, brez naključja (122), ako v majhnih svetovih, t. j. v posameznih drobcih velikega sveta vlada golo naključje, hazard, verjetnost« (122)? Kako da je po l. 1927 (Broglie) po »padcu determinizma« tudi elektron oživel in dobil prosto (svobodno) voljo, »v slepem svetu prosta volja najobičajnejši pojav« (267)? Sicer pa nima smisla Vidmarjeve trditve znanstveno zavračati, ker sam pravi: »Nikakor nisem hotel napisati znanstvene razprave in še manj sem si domišljeval, da je moj pogled na svet objektivno pravilen« (IX). »Saj je objektivno... celó gotovo, da je moja slika velikega sveta zmotna« (IX). Zato se tudi ne čudimo, da ni pisal »za fizika, biologa in filozofa«, ampak samo »računajoč s povprečno izobrazbo našega inteligenta...« (XI)!

Tu zavračamo samo eno Vidmarjevo trditev: da je to nova filozofija! Tudi slovenska publicistika je sprejela Vidmarjevo knjigo kot posebni primer tako zv. življenjske filozofije. Knjigo z istim naslovom (*Comment je vois le monde*, 1954), a drugačno vsebino, je izdal tudi A. Einstein. Vidmarjeva knjiga sicer res ni prava avtobiografija, tudi ne čisto leposlovje ali potopis, niti gola astronomija, kemija, fizika ali kaj podobnega, vendar je vse to prej ko filozofija. Sploh je zloraba pojma »filozofija«, ako ga pridevamo vsakemu delu, ki le z enostranskega (n. pr. fizikalnega) in izven filozofije stoječega področja na neznanstven način pavšalno obravnava najresnejše probleme svetovnega nazora. Takšno poimenovanje je možno samo človeku, ki kakor Vidmar trdi: »Filozofija ni veda. Toliko je filozofij, kolikor je glav. Tudi moja glava ima pravico do svoje filozofije« (X). Vsem se zdi samo ob sebi umevno, da bi se medicinci, zvezdoslovci, fiziki itd. enodušno uprli, ako bi kdo — nestrokovnjak na čisto svoj osebni, zavestno neznanstveni način s cinizmom obravnaval pred javnostjo vprašanja medicine, zvezdoslovja, fizike

itd. — in to imenoval medicino, zvezdoslovje, fiziko itd.; pri tem pa iz previdnosti zanikal tem panogam značaj prave vede ali znanosti! Najbolj čudno pri tem pa je, da se Vidmar hkratu, ko sam »filozofira«, prezirljivo norčuje iz filozofov: glede vzročnosti (129, 133 itd.), pojmovanje prostora in časa (21, 133 in 138, 144, 170), gledanja na svet (65 sl., 196), da so jim ostala samo šibka Kantova očala (100), da je filozofu »nedvomno fizika zrasla čez glavo, čez vso glavo« (65) in podobno. Vsa čast Vidmarju kot svetovno znanemu elektrotehniku, toda v tem oziru nima prav. Ali je njegova knjiga filozofija — ali ni. Če je — potem mora filozofska vprašanja znanstveno obravnavati brez norčevanja, če pa ni, potem naj prepusti ta vprašanja filozofom in naj ne imenuje svoje knjige »novo filozofijo«. Sicer pa Vidmar pozna prav za prav samo dva filozofa: Descartesa in Kanta in njune aprioristične teorije o prostoru in času in vzročnosti naprti filozofom sploh. Naša slovenska filozofa Ušeničnik in Veber sta glede zgornjih vprašanj prosta vseh Vidmarjevih očitkov, zato bi pač upravičeno pričakovali, da jih bo citiral, ko vendar sam pravi: »V največje slike moramo nazadnje vtisniti tudi slovenske črte in barve«, in da smo dolžni, »da se začenjamo otresati tujega mišljenja in tujih glav« (XII). Res je, kar sam poudarja: »Slovenci smo včasih zelo trdi in neizprosni. Navajeni na tujo hrano, gledamo z nezaupljivimi očmi na vse, kar zraste na domačih tleh« (XII).

Dr. A. T.

Fraňa Levstika Zbrano delo. VI. Uredil dr. Anton Slodnjak. Ljubljana 1935. Jugoslovanska knjigarna.

Šesti zvezek Levstikovih zbranih spisov prinaša kritične spise od l. 1869 dalje in je eden najbolj zanimivih od dosedaj izišlih zvezkov. Obsega poleg doslej večinoma nenatisnjenih priprav za izdajo Vodnikovih pesmi ter nekaterih pomembnih člankov iz Zvona in Slovenskega naroda (O Vodnikovem rokopisu, Razgovori, Slovanski pismeni jezik itd.) dva najobširnejša Levstikova literarnokritična spisa: »Pravdo o slovenskem šestomeru« ter oceno Kleinmayrove zgodovine slovenskega slovstva. Dva spisa v dodatku ne spadata v kronološki okvir tega zvezka in bi morala biti natisnjena v 5. zvezku: »Jezikoslovne reči« iz l. 1867 in »Govor pri zabavi po prvem občnem zboru Dramatičnega društva« iz l. 1868.

Značilno za vse Levstikovo delo (zlasti poznejše dobe) je fragmentarnost. Vzrok zanjo je dvojen: preobloženost z delom ter kljub garanju težko življenje in pa neka poteza v Levstikovem značaju, ki ga je gnala le v analizo s tako silo, da se je v njej izgubljal in ni našel več distance do predmeta, da bi ga mogel zajeti v celoti. Morda imata oba tadva momenta skupno korenino v Levstikovi zavesti, ki jo urednik Slodnjak dobro poudarja, v njegovi življenjski zavesti namreč, »da je rojen za reformatorja našega slovstva«. Ta zavest, ki je rastla v bistvu iz neizmerne ljubezni do slovenskega naroda, ga je tako vsega prevzela, da si je naložil na ramena skrb za vse kulturno življenje svojega naroda. Zato je z budnim očesom na vse strani pazil, da bi se v to mlado življenje ne zajedli zajedalci, da bi se vanje ne vrinili puhloglavci. Najbolj je sovražil vsako diletantstvo, ki si je med Slovenci vedno znalo najti tla, in pa ošabno samodržstvo, ki je hotelo vladati